

Bu yazıyı, ilgilenenlerin efrasiyap2@yahoo.com'a gönderdikleri eleştiri ve önerileri dikkate alarak düzeltmelerle, eklemelerle ve dip notlarıyla geliştirmekteyim. Katkısı olan ve olacak olan herkese sonsuz teşekkürler...

* * *

TÜRKÇE SÖZLÜK ve YAZIM KILAVUZU KONUSUNDA

Efrasiyap GEMALMAZ*

HARFLER ve ALFABE

Harfler

Bir dilin –vy lehçesinin– anlam ve görev öğelerini yazıya geçirmekte kullanılan, çizim –vy basım, oyma, kabartma vbg.– ürünü işaretlerden her birine *harf* denir. Harf ve ses kavramlarını birbirinden ayırmak gerekir. Konuşma sesleri, ak cigerlerden gelen havanın ses yolunda titreştirilmesiyle oluşur. **Sesler, işitme; harfler ise özellikle görme yoluyla algılanır.** Bir vy birkaç ünsüz sesin, bir ünlüyle birleşmesi, bir hece oluşturur. **Konuşma dilinde, heceler; yazı dilinde, harfler;** anlamlı vy görevli yapıların doğrudan algılayabildiğimiz en küçük parçaları sayılır. Ses kavramına, ancak, özellikle ünsüz sesleri, hecelerden soyutlayarak ulaşabiliriz.

Alfabe

Bir dilin yazımında kullanılan harfleri kabullenilmiş sıraları içinde veren listeye *alfabe* denir.

Türk alfabesi

Türk alfabesi, 1.XI.1928 gün ve 1353 sayılı kanunla, Latin harfleri esas alınarak tesbit ve kabul edilmiştir. Bu kanuna göre, Türk alfabesinde 29 harf bulunmaktadır. Bugün başka Türk cumhuriyetleri ve bunların da kendilerine özel alfabeleri bulduğuna göre, Bizim alfabemize “*Türkiye Cumhuriyeti Alfabesi*” demenin bundan böyle daha uygun olacağı kanısındayım. Alfabemizdeki harflerin sırası aşağıda verilmiştir.

---

* Atatürk Üniv. Öğr. Üyesi ve TDK Üyesi

HARFİN SIRASI	HARFİN ADI	KİTAP YAZISI		EL YAZISI	
		BÜYÜK	KÜÇÜK	BÜYÜK	KÜÇÜK
1	a	A	a	<i>A</i>	<i>a</i>
2	be	B	b	<i>B</i>	<i>b</i>
3	ce	C	c	<i>C</i>	<i>c</i>
4	çe	Ç	ç	<i>Ç</i>	<i>ç</i>
5	de	D	d	<i>D</i>	<i>d</i>
6	e	E	e	<i>E</i>	<i>e</i>
7	fe	F	f	<i>F</i>	<i>f</i>
8	ge	G	g	<i>G</i>	<i>g</i>
9	yumuşak ge	Ğ	ğ	<i>Ğ</i>	<i>ğ</i>
10	he	H	h	<i>H</i>	<i>h</i>
11	ı	I	ı	<i>I</i>	<i>ı</i>
12	i	İ	i	<i>İ</i>	<i>i</i>
13	je	J	j	<i>J</i>	<i>j</i>
14	ke	K	k	<i>K</i>	<i>k</i>
15	le	L	l	<i>L</i>	<i>l</i>
16	me	M	m	<i>M</i>	<i>m</i>
17	ne	N	n	<i>N</i>	<i>n</i>
18	o	O	o	<i>O</i>	<i>o</i>
19	ö	Ö	ö	<i>Ö</i>	<i>ö</i>
20	pe	P	p	<i>P</i>	<i>p</i>
21	re	R	r	<i>R</i>	<i>r</i>
22	se	S	s	<i>S</i>	<i>s</i>
23	şe	Ş	ş	<i>Ş</i>	<i>ş</i>
24	te	T	t	<i>T</i>	<i>t</i>
25	u	U	u	<i>U</i>	<i>u</i>
26	ü	Ü	ü	<i>Ü</i>	<i>ü</i>
27	ve	V	v	<i>V</i>	<i>v</i>
28	ye	Y	y	<i>Y</i>	<i>y</i>
29	ze	Z	z	<i>Z</i>	<i>z</i>

Alfabemizde, her ses için ayrı bir harf ilkesi gözetilmiştir. Ancak, her bogumlanma bölgesinin, özellikle damagın, ön ve arka bölümlerinde bogumlanan sesler arasında bir ayırım gözetilmemiştir. Bu yüzden, alfabemizdeki hemen bütün harfler seslendirme bakımından en az iki degerlidir. Bu ayırımı yazıda gösterebilmek için yine iki degerli, yani yerine göre **uzun ünlü**yü, yerine göre **arılı ünlü**nün hecesindeki ünsüzün/ünsüzlerin **önlü ünsüz** olduğunu belirtmek üzere ünlü harfleri üzerine konulan şapka/düzeltilme işareti (^) kullanılmaktadır (örn. *gâvur* (g, ön damaklı), *kâğıt* (k, ön damaklı), *âşık* (a, uzun), *kâtip* (k, ön damaklı ve a, uzun), *rôl* (r ve l, önlü), *lâik* (< frn. laïc/laïque < lat. laicus; l, önlü), vbg.). *harf* (r, önlü) ve *saat* (t, önlü) gibi kelimeler içinse önlü ünsüzler yazıda gösterilememektedir.

Şunu bilmemiz gerekir ki, en gelişmiş fonetik alfabe bile bir dilin bütün ses inceliklerini ayrıntılarıyla vermekten uzaktır. Çünkü, sözlü ve yazılı iletişimler tamamen değişik oluklarda gerçekleşir. Bu sebeple konuşma da yazma gibi ayrıca öğrenilmeli ve öğretilmelidir. Yazımda ayrıntılarıyla uğraşmak okunurluğu güçleştirdiği gibi, anlaşılabilirliği de azaltır. Kanımca, 'şapka/düzeltilme işareti' ve 'yumuşak ge' harfi yazımda kullanılmayabilir. Ancak hazırlanacak sözlüklerde –ve dil bilgisi kitaplarında–, ayrıntılı bir transkripsiyon alfabesiyle, her sözlük ögesinin okunuşu, yanında, bütün gelişmiş sözlüklerde olduğu gibi köşeli ayraç [ ] içinde verilmelidir. Aşağıdaki örneklerde, ilk okunuş teklif ettiğimiz, ikincisi ise **Uluslar arası Transkripsiyon Alfabesi**'yle verilmiştir (1). Ayrıca, teklif ettiğimiz transkripsiyon alfabesini ve ULUSLAR ARASI FONETİK ALFABE'yi seslerin niteliklerini esas alan tablolar halinde ekte veriyorum (bk. Ekler). Okunuşları vermek için daha değişik uygun bir yöntem geliştirilebilir. Söz gelişi, vurgu, vurgulu hecenin ünlüsü altına **nokta**; uzunluk, ilgili ünlü üzerine düz bir **çizgi** konularak da gösterilebilir. Ancak, günümüz sözlükçülüğünde, her sözlük ögesinin, yazılışını, okunuşunu ve dil bilgisini (2) vermenin bir kural haline geldiği unutulmamalıdır.

(1) Yazılış [Okunuş] :

aç- [aç-/ atʃ-] ...

aralık [aralıq / araluk] ...

aşık [a:şiq / a:ʃuk] ...

aşık [aşıq / aʃuk] ...

başla- [başla- / baʃla-] ...

biçare [bi:ça:re / bi:ʃa:re] ...

bihakkın [bihaqın / bihakun] ...

bir [bir / bir] ...

birbiri [birbiri / birbiri] ...

bora [bora / bora] ...

böylece [böylece / böyledže] ...
bu [bu / bu] ...
cam [cam / dʒam] ...
çıkar- [çıqar- / tʃɯkar-] ...
çıkart- [çıqart- / tʃɯkart-] ...
daha [daha / dəha] ...
es- [es- / es-] ...
et- [et- / et-] ...
gavur [gavur / ɟavur] ...
gazi [ɟa:zi / ga:zi] ...
geç- [geç- / ɟetʃ-] ...
gel- [gel- / ɟel-] ...
görün- [görün- / jörün-] ...
gül [gül / jül] ...
güneş [güneş / jüneʃ] ...
hakim [ha:kim / ha:cim] ...
hakim [hakim / hacim] ...
hakket- [hakket- / haccet-] ...
hakket- [haqqet- / hakket-] ...
hemen [hemen / hemen] ...
ısın- [ısın- / ɯsɯn-] ...
iddialaş- [idda:laʃ- / idda:laʃ-] ...
ileri [ileri / ileri] ...
ilk [ilk / ilc] ...
inkilap [inkilap / incilap] ...
inkilap [inqilap / inkilap] ...
itiraf [i:tira:f / itira:f] ...
kabul [qabu:l / kabu:l] ...
kal- [qal- / kal-] ...
kalın [qalın / kalɯn] ...
kuvvet [quvvet / kuvvet] ...
kuvvetli [quvvetli / kuvvetli] ...
kül [kül / cyl] ...
lakin [la:kin / la:cin] ...
lazım [la:zım / la:zɯm] ...
mecbur [mecbu:r / medʒbu:r] ...
mutabık [muta:biq / muta:buq] ...

nihayet [niha:yet / niha:jet] ...
o [o / o] ...
ol- [ol- / ol-] ...
ortalık [ortalıq/ ortalıw] ...
palto [palto / palto] ...
sarın- [sarın- / sarıw-] ...
sefer [sefer / sefer] ...
sıkı [sıqı / sıkwı] ...
sür- [sür- / syr-] ...
uğraş- [u:raş- / u:raş-] ...
uzak [uzaq / uzak] ...
var [var / var] ...
vaz [vaz / vaz] ...
ve [ve / ve] ...
yolcu [yolcu / yoldzu] ...
zaman [zaman / zaman] ...
vbg.

(2) Yazılış [Okunuş] ; (Dil bilgisi) :

aç- [aç-] ; (**aç-ar** [açar] ; **aç-tı** [aştı]) ...
arlık [aralık] ; (**aralığ+ı** [aralı:ı]) ...
aşık [a:şıq] ; (**aşığ+ı** [a:şı:ı] vı [**aşık+ı** [a:şıqı]) ...
aşık [aşıq] ; (**aşığ+ı** [aşı:ı]) ...
başla- [başla-] ; (**başla-yacak** [başlıyacaq] ; **başlı-yor** [başlıyor])
...
vbg.

YABANCI ÖZEL ADLAR

Konuşma ile yazmanın ve dinleme ile okumanın farklarını kavradığımızı göre, Latin harfleriyle yazılmış, dilimizde özel karşılığı olmayan yabancı özel adları, alındıkları dillerdeki gibi yazmamız uygun olacaktır. Bu adların ansiklopedi, dizin ve diğer alfabetik sıralama gerektiren yerlerdeki sıraları bizim alfabe sıramıza uygun olmalı ve gerekiyorsa yanlarında okunuşları gösterilmelidir:

Ibsen [ibsen] ...
Ilgaz [ılgaz] ...
Illinois [ilinoı] ...
Indiana [indiana] ...

Innsbruck [insnbruk] ...

Ionesco [ionesko] ...

Iova [ayova] ...

Istrati [israti] ...

Işinsu [ışinsu] ...

vbg.

KESME İŞARETİ

Kesme işareti, yerli ve yabancı kurum ve kuruluş adları da dahil bütün özel isimlere iyelik ve hal ekleri getirildiğinde bu eklerden önce konulmalıdır. (örn.: *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığı'na ...*, *Van Gölü'müzün ...*, *Türkçe'nin*, *Türklük'ün*, ... vbg.)

Kişi, ulus ve yer adları genel kullanıldıklarında, bunlara getirilen yapım ve çokluk ekleri kesme işaretiyle ayrılmaz (örn.: *Konyalılar* çalışandır.; Biz nice *Ahmet Cemiller* tanıdık.; *Erzurumlu* olmak kolay değil. *Türkçe*, *Türkçülük*, ... vbg.); özel kullanıldıklarında, bunlara getirilen çokluk ve yapım ekleri de kesme işaretiyle ayrılır (örn.: *Sizin Ahmet Cemil'lere* gidiyoruz., *Aziz Nesin'lik* bir hikaye konusu., vbg.).

ALFABEMİZDE OLMAYAN HARFLER

ve

BOŞLUK / ARALIK

q , **w** ve **x**, harfleri, Türkçe kelimelerde ve olagan yazımda kullanılmadıkları belirtilerek sözlüklerde ve dil bilgisi kitaplarında yer almalıdır. Çünkü, bu harfler, formüllerde ve bazı kısaltmalarda kullanım kazanmıştır.

Kelimeler arası **boşluk** / **aralık** (blank/space), bütün gelişmiş bilim dünyasının benimsediği gibi, alfabe sırasında, bütün işaret ve harflerden önce gelmelidir.

FİİLLER ve İSİMLER

Türkçenin sondan eklemeli bir dil olması ve anlam öğelerini isimler ve fiiller olmak üzere iki ana kümede toplama imkanı vermesi, alfabetik sıralamada, kelime ailelerini mümkün olduğunca bir araya getirebilme kolaylığı sağlamaktadır. Fiillere getirilen mastar eki /-mA/ ve /-MAK/, fiillerle isimlerin ilk bakışta karıştırılmasını önlemek için, **kalıcı isim** yapmadıkça sözlükte ve yazım kılavuzunda gösterilmemeli; bunların yerine bilimsel çalışmalarda olduğu gibi ‘ ...- ’ işareti kullanılmalıdır:

aban- ...
abart- ...
abartıl- ...
abideleş- ...
abideleştir- ...
abra- ...
acarlaş- ...
acayıpleş- ...
acayıpleştir- ...
aceleleştir- ...
acemileş- ...
acı ...
acı- ...
acıık- ...
acııkıl- ...
acııktır- ...
acılan- ...
acılaş- ...
acılaştır- ...
acıın- ...
acıındır- ...
acıınıl- ...
acııt- ...
aç- ...
açıkla- ...
açıklan- ...
açıklat- ...
açıl- ...
açımla- ...
açımlan- ...
açın- ...
açındır- ...
açınsa- ...
açkıla- ...
açtır- ...
ad çek- ...
ahmak ...

art- ...
artmak ...
az- ...
azmak ...
basamak ...
başmak ...
boğ- ...
boğmak ...
çak- ...
çakmak ...
çimek ...
çomak ...
damak ...
dol- ...
dolma ...
ek- ...
ekmek ...
emek ...
hamak ...
ırmak ...
il- ...
ilmek ...
inhimak ...
kaçamak ...
kay- ...
kaymak ...
kaz- ...
kazma ...
ko- ...
komak ...
madımak ...
mercimek ...
oy- ...
oymak ...
parmak ...
paşmak ...
Pomak ...

ramak ...	tokmak ...
sıkla- ...	tomak ...
sıklamak ...	tutamak ...
somak ...	yamak ...
somak ...	ye- ...
sumak ...	yemek ...
sümek ...	yu- ...
temek ...	yumak ...
...	
vbg.	

SESLER ve SES UYUMLARI

Sesler, ünlüler ve ünsüzler olmak üzere iki ana kümede toplanır. Ekleme sırasında, kelime kök ve gövdelerinin son hecelerindeki seslerle bu kök ve gövdelere getirilen eklerin sesleri arasında tutumluluktan doğan yaygın benzeşmeler görülür. Yazımda da çok kere gösterilmeye çalışılan bu benzeşme olaylarına ses uyumları diyoruz.

Genellikle eklerin ünlüleri eklendikleri kelimelerin son hecelerinin ünlüleri ile önlülük-artlılık bakımından benzeşir:

kapı+//+yı , **ev+//+øi** , **kutu+//+dan** , **gör-//+d+ü**

Genellikle dar ünlülü eklerin ünlüleri eklendikleri kelimelerin son hecelerinin ünlüleri ile ayrıca düzlük-yuvarlaklık bakımından da benzeşir:

adam+//+øı , **ev+//+li** , **yol+//+cu** , **kömür+//+süz**

Ünlüyle biten kelimelere eklerin varsa ötümlü ünsüzle başlayan ayrı şekilleri gelir:

kapı+//+dan , **kapı+//+cı** , **kapı+//+nın**

bu+//+nø+øu , **oku-//+rø**

kapı+//+ya , **oku-//+yacak**

Ekin ötümlü ünsüzle başlayan ayrı şekli yoksa bulunanı getirilir:

kapı+//+sız , **kapı+//+sı** , **evde+//+ki** ,

söyle-//+ş- , **yedi+//+şer**

Ünsüzle biten kelimelere eklerin çoğu başlama ünsüzlerini koruyarak gelir:

ev+//+ci , ev+//+den , git-//-miş , al-//-ma+lı

Özellikle akıcı vı akıcılaşmış bir ünsüzle başlayan ekler ise başlama ünsüzlerini düşürerek söz konusu ekin **ünlüyle başlayan ayrı şekli**ni oluştururlar ve bu şekilleriyle gelirler:

ev+//+øe (< etç. eb+ke) , ev+//+øin (< etç. eb+niñ)

Ek her hangi bir nedenle sonlama ünlüsünü düşürüp tek ünsüzden ibaret kalmışsa, arada, eklendiği kelimenin son hecesinin ünlüsüyle benzeşebilen bir ünlü türetilir:

al-//-rø , döv-//-üşø , yut-//-ulø- , öt-//-erø

(krş. ev+//+øi+mø , kapı+//+sı+øø , kapı+//+øø+mø+øø)

Birden fazla heceli ve ötümsüz patlayıcı ünsüzle biten kelimelere ünlüyle başlayan ekler getirildiğinde söz konusu ünsüz ötümlüleşir:

kitap ⇔ kitab+//+ı , kanat ⇔ kanad+//+ı,

agaç ⇔ agac+//+a , geçit ⇔ geçid+//+in

Fakat, ettirgenlik eki /-t-/ ile yapılmış fiillerde ve yeni yapılmış *yak-it*, *taşı-t* gibi kelimelerde bu kaideye uyulmadığı görülmektedir:

erit-//-ir ⇔ *erid-//-ir ;

yakıt+//+ı ⇔ *yakıd+//+ı

Birden fazla heceli kelimelerin sonlarındaki ötümsüz-patlayıcı damak ünsüzleri (/K/) ünlüyle başlayan eklerin önünde yalnız ötümlüleşmekle kalmaz, aynı zamanda sızıcılaşır da. Söyleyişte bu ünsüz kendisinden önce gelen ünlüyü uzatarak düşer:

korkaq ⇔ korkağ+//+ı [qorqa:ı], güzellik ⇔ güzelliğ+//+e [güzelli:e], aldıq
⇔ aldığ+//+ı+m [aldı:ım]

Fakat, fiil kök vı gövdelerinin sonundaki /K/ ünsüzü bu kaideye bağlı değildir:

göz+//+ük-//-ür , ac+//+ıq-//-acak , bıraç-//-a+//+ım

Tek heceli ve ötümsüz-patlayıcı ünsüzlerle biten kelimelere ünlüyle başlayan ekler getirildiğinde söz konusu ünsüz bazı kelimeler için ötümsüz kalır, bazıları içinse ötümlüleşir. Ötümsüzlüğünü muhafaza etmek yaygın olmakla beraber, hangi kelime için ötümsüz kaldığını, hangi kelime için ötümlüleştiğini –sebepe çok kere etimolojik olduğundan– ayrıca öğrenmek gerekir:

at+//+ı , küp+//+ün , saç+//+ı+m ,

türk+//+e , yet-//-iş-

Fakat:

tat ⇔ tad+//+ı, kap ⇔ kab+//+a,

kalp ⇔ kalb+//+i+m, çoq ⇔ çoğ+//+u [ço:u]

Dikkat: Bu kelimelerden alınma olanların alındıkları dildeki yazım vy söylenişleri tereddüdü gidermekte bir dereceye kadar yardımcı olabilir.

Ünsüzle biten kelimelere ünsüzle başlayan ekler getirildiğinde, kelimenin son ses ünsüzü, ötümlülük-ötümsüzlük bakımından, ekin ünsüzünü, patlayıcıysa kendisine benzetir, sızıcıysa kendisi ona benzer:

kitap+//+ta, defter+//+de;

agaç+//+tan, yol+//+dan;

süt+//+çü, tuz+//+cu;

iç-//+ki, il-//+gi;

göz+//+süz [gössüz], bez-//+se [besse],

garaj+//+sı [ğaraşsı]

Geniş ünlüyle biten kelimelere /y/ ünsüzüyle başlayan geniş ünlülü ekler getirildiğinde, kelimenin son ses ünlüsü daralır ve düzlük-yuvarlaklık bakımından kendisinininkinden önceki hecenin ünlüsüyle benzeşir:

gözle- ⇔ gözlü-//+yor, de- ⇔ di-//+yor,

başla- ⇔ başlı-//+yor, olma- ⇔ olmu-//+yor;

gelme- ⇔ gelme-//+yen [gelmiyen], olma- ⇔ olma-//+yalı [olmalı],

ye- ⇔ yi-//+yelim,

baba ⇔ baba+//+ya [babıya], bura ⇔ bura+//+ya [burıya]

Dikkat: Yazımda yalnız de- ve ye- fiillerindeki ve /-yor/ ekinden önceki daralma ve düzleşip-yuvarlaklaşma gösterilir.

Son hecede düşebilir -dar- ünlü bulunduran kelimelere ünlüyle başlayan ekler getirildiğinde söz konusu ünlü düşer:

alın ⇔ aløn+//+ı+m, burun ⇔ burøn+//+u+n+uz,

aql ⇔ aqøl+//+a, vaqıt ⇔ vaqøt+//+i

Özel uyum kuralları:

Türkçe'de bazı ekler yukarıda verdiğimiz genel –yani eklerin çoğunluğunun uydugu– kurallara az vı çok bağlı degildir. Bunlar daha çok üzerlerine geldikleri kelimelerin son hecelerinin ünlüleriyle önlülük-artlılık benzeşmesinden kaçan vı ünsüzlerini genel kurallara göre bu kelimelerin son ses ünsüzleriyle benzeştirmeyen eklerdir:

başla– ⇔ başlı–//–**yor** , gel– ⇔ gel–//–**iyor** ;

yol+//+da ⇔ yol+//+da+**ki** ;

al–//–ır ⇔ al–//–ır+//+–**ken** , hasta ⇔ hasta+//+y–**ken** ;

yeşil ⇔ yeşil+//+im**tırağ** , acı ⇔ acı+//+m**tırağ**

baba+//+m ⇔ baba+//+m+//+**gil**

Örneklerinde görülen eklerin uydukları uyum kuralları özel uyum kurallarıdır.

DOGRU YAZIMLA İLGİLİ ...

Türkiyeli Türkçesi standart yazı dilinin yazımı henüz bazı bakımlardan tam oturmuş olmamasına rağmen doğru yazım düzeyinde de bazı uyumlar teşekkül etmiştir. Bu kurallar, zaman zaman yayımlanan yazım kılavuzlarının, sözlüklerin, dil bilgisi kitaplarının birçoğunda verilmişlerdir. Burada birkaç örnek vermekle yetineceğim.

Türkiyelice'de kelimelerin bütün sesleri yazılır ve okunur; yazılıp okunmayan, okunup yazılmayan harf yoktur.

Ek olduğu kabul edilmiş görev ögeleri anlam ögeleriyle bitişik, edat olduğu kabul edilmiş olanlar ayrı yazılır.

Cümleler, özel isimler vb. büyük harfle başlatılır vs.

Bundan böyle, Türkçe'nin yeniden hazırlanacak dil bilgisi kitaplarında, dilin kullanımının temelini oluşturan uyumlar, kuramsal yapısını oluşturan etimolojiye dayanır diğer özelliklerden kesinlikle ayrılmalıdır. Özellikle Türkçe'nin ses bilgisiyle ilgili çalışmalarda kelime kök, köken ve gövdeleriyle işlek eklerin ses ilişkileri, etimoloji bakımından birkaç dil ögesinden meydana gelmiş olsalar bile kullanışta tek bir dil ögesi kabul edilen kelime vı eklerin içerisindeki çeşitli ses olaylarından ayrı tutulmalıdır. Kanımca:

inan– , elma , kardeş , hani , kabuk , çamur , armut

gibi kelimeler ünlü uyumuna girmeyen,

baba , araba , keçi , kuru

gibi kelimeler ünlü uyumuna giren kelimeler değil, içlerinde aykırı vı aykırılaşmış ve benzer vı benzeşmiş ünlüler bulunlduran kelimelerdir.

Bunları, ünsüzleri bakımından da bunlar gibi olanları hazırlayan sebepler vardır. Araştırılmakla ortaya çıkarılır ve açıklanır. Ama uyumlar açıklamaya ihtiyaç duyulmaksızın uygulanır. Bu sebeple yazım kılavuzunda bu tür sözlük ögeleriyle ilgili açıklamalar yapmaya gerek yoktur. Bunları kendi sıralarıyla ilgili yerlerde vermekle yetinmek daha doğru olur.

Eklerin, madde başı olacak kelime kök, köken vı gövdeleri üzerine getirilmeleri sırasında, yukarıda bir kısmına değindigimiz, kelime kök, köken vı gövdelerinin yazımında karşılaşılan birden fazla yazım şekillerine sözlükte madde başı olarak yer verilmeli, yanlarında okunuşları gösterilmeli ve ilgili eksiz şekillerine gönderme yapılmalı:

agac+ [a:ac], bk. **agaç**

agaç ...

akıl ...

akl+ [akl], bk. **akıl**

alın ...

aln+ [aln], bk. **alın**

ban+ [ban], bk. **ben**

başla- ...

başlı- [başlı] bk. **başla-**

ben ...

burn+ [burn], bk. **burun**

burun ...

çog+ [ço:], bk. **çok**

çok ...

de- ...

di- [di] bk. **de-**

geçid+ [geçid], bk. **geçit**

geçit ...

gid- [gid], bk. **git-**

git- ...

gözle- ...

gözlü- [gözlü], bk. **gözle-**

güzellig+ [güzelli:], bk. **güzellik**

güzellik ...

kab+ [kab], bk. **kap**

kalb+ [kalb], bk. **kalp**

kalp ...

kanad+ [kanat], bk. **kanat**

kanat ...

kap ...

kitab+ [kitab], bk. **kitap**

kitap ...

korkag+ [korka:], bk. **korkak**

korkak ...

san+ [sen], bk. **sen**

sanc- [sanc], bk. **sanç-**

sanç- ...

sen ...

tad+ [tad], bk. **tat**

tad- [tad], bk. **tat-**

tat ...

tat- ...

vakit ...

vakt+ [vaqt], bk. **vakit**

ye- ...

yi- [yi] bk. **ye-**

vbg.

BİRLEŞİK KELİMELER

Birleşik kelimelerin ayrı ya da bitişik yazılmaları konusunda benimsenmiş olan görüşlere katılıyorum. Ancak, birleşik kelimelerin alfabetik olarak sıralanmasında, birleşik kelimenin ilk kelimesi madde başı alındıktan sonra, diğerleri bunun altında önce ayrı yazılanlar ve sonra da bitişik yazılanlar olmak üzere yer almalıdır görüşümdedir. Ölçünlü (standart) veri tabanları da esasen bu işlemi belirttiğimiz şekilde yapmak üzere düzenlenmişlerdir. Bitişik yazılan birleşik kelimeler kök vy gövde hükmünde olacaklarından bunların arasına alfabe sırasına uygun olarak başka kök vy gövde hükmündeki kelimeler girebilir. Ayrı yazılan birleşik kelimeler ise, ya ilk kelimelerinin maddesi içerisinde, ya da madde başı olarak verilebilir. Madde başı

olarak verildiklerinde bunların, aşağıda gösterildiği gibi, ana madde başlarından biraz içerden yazılmaları daha uygun olur kanısındayım:

... ..	acılaştırma ...
aceze ...	acılı ...
acı ...	acılık ...
acı ağaç ...	acıma ...
acı badem ...	acımasız ...
acı bakla ...	acımasızca ...
acı bal ...	acımasızlık ...
acı balık ...	acımık ...
acı çiğdem ...	acımsı ...
acı elma ...	acımtırak ...
acı hıyar ...	acın- ...
acı kavun ...	acınacak ...
acı marul ...	acındır- ...
acı meyan ...	acındırma ...
acı ot ...	acınıl- ...
acı su ...	acınma ...
acı yavşan ...	acırak ...
acı yonca ...	acırga ...
acı- ...	acısız ...
acık- ...	acıt- ...
acıkil- ...	acıtma ...
acıklı ...	acıyıcı ...
acıkma ...	acibe ...
acıktır- ...	acil ...
acılan- ...	acilen ...
acılanma ...	... ..
acılaş- ...	... ..
acılaşma ...	vbg.
acılaştır- ...	

EKLERİN YAZILIŞ ve SIRALANIŞI

Türkçemize girmiş az sayıdaki ön eki sonlarına ‘ ...+ ’ işareti koyarak sözlükte dogal bir sözlük ögesiymiş gibi göstermemizde bir sakınca olmadığı görüşümdedir:

as+ ...	mikro+ ...
bila+ ...	mili+ ...
biyo+ ...	oto+ ...
hidr+ ...	poli+ ...
hidro+ ...	santi+ ...
hiper+ ...	
makro+ ...	vbg.

Sondan eklemeli bir dil olan Türkçede, ekler, fiillere getirilen ve isimlere getirilen ekler olarak iki temel kümede toplanır. Eklerin bu durumlarını belirtmek için, birçok bilimsel çalışmada görüldüğü gibi, isimlere getirilenlerin önüne ‘ +... ’ ve fiillere getirilenlerin önüne ‘ -... ’ işaretlerini koymak uygun olacaktır. Sözlük ve Yazım Kılavuzu’nda, alfabetik sıralamada, eklere ayrı bir bölüm açılmalı; bu kapalı liste oluşturan görev ögeleri, açık liste oluşturan anlam ögelerinin arasına karıştırılmamalıdır. Sözlük ve Yazım Kılavuzu’nda, gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra, ekler olduğunca tek şekillere indirgenerek fonolojik yazımlarıyla da verilebilir:

/+IAr+/ ...
/+IIk+/ ...
/-°r+/ ...
/-°yor/+/ ...
vbg.

Eklerin ilk ayırıcı harfleri ‘ +... ’ ve ‘ -... ’ işaretleri olduğundan, ekler alfabetik sıralamada bu işaretlerin altında toplanmış olacaktır.

Eklerle ilgili diğer bir sıralama yöntemi de, bunları, son harflerinden ilk harflerine dogru alfabetik sıraya koymak olacaktır. Ses ve yazım bilgileri bakımından, bitişme bölgesinde bulunan, kelime kök ve gövdelerinin sonları ne kadar hareketli ise, eklerin başları da o kadar hareketlidir. Bu hareketlilik, dili bilmeyenler ve yeni öğrenenler için bitişme bölgesinde **seçilebilirliği** azaltmaktadır. Ancak kelimelerin baş ve son kısımları en seçilebilir bölgeler olduğundan, nasıl, sözlükte, kelime kök ve gövdelerini ilk harflerinden başlayarak alfabetik sıraya koyuyorsak; eklikte, ekleri de, aynı seçilebilirlik düşüncesiyle, son harflerinden başlamak üzere sıraya koyabiliriz. Yine, sözlükte olduğu gibi, her ekin, yazılış[lar]ından sonra, okunuşlarını ve dil bilgisini

vermek hazırlamakta olduğumuz Sözlük ve Yazım Kılavuzu'nun bütünlüğü açısından önem taşımaktadır.

16 Haziran 1996
Efrasiyap GEMALMAZ
efrasiyap2@yahoo.com